

ÖĞRETMENLERİN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE ÖRGÜTSEL VATANDAŞLIK DAVRANIŞI

Cemil YÜCEL*
Selma KAYNAK (TAŞCI)**

ÖZET

Bu çalışmada öğretmenlerde bulunan kişilik özellikleri ile örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Örgütsel Vatandaşlık davranışı ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki; öğretmenlerde tükenmişlik ve örgütsel adalet gibi faktörler de hesaba katılarak araştırılmıştır. Örgütsel vatandaşlık davranışlarını açıklamak için regresyon analizleri kullanılmıştır. Öğretmenlerin kişilik özellikleri ile örgütsel vatandaşlık boyutları arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik özellikleri, örgütsel vatandaşlık davranışı, eğitim yönetimi

ABSTRACT

In this study, the relationship between teachers' personal traits and organizational citizenship behaviour is examined. The relationship between organizational citizenship behavior and Teachers' Personal Traits are examined by taking the factors such as the powerlessness of the teachers and organizational justice into account. A series of regression analyses are used to explaining Organizational Citizenship Behaviour. Significant relations are found between teachers' personal traits and organizational citizenship dimensions.

Keywords: Personal Traits, Organizational Citizenship Behaviour, Educational Administration

GİRİŞ

Bu çalışmada, görevlerinde titiz ve dakik davranma, işini savsaklamadan işten çalışma, gözetim ve denetim yapılmadığı anlarda dahi kurallara uyma, çalışma arkadaşlarına gönüllü olarak yardım etme, mecbur olmadığı halde ek görevler alma, okul meselelerine daha fazla kafa yorma, dedikodudan uzak durma ve kurumun sırlarını saklama olarak özetlenebilecek örgütsel vatandaşlık davranışları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Teorik Çerçeve

Örgüt, bir grup insanın, iş bölümü içinde, otorite ve sorumluluk hiyerarşisi altında; belirli ortak bir amacı veya hedefi gerçekleştirmek amacıyla oluşturdukları, akılcı, planlı ve eşgüdümlü bir yapıdır (Oktay, 1996). Vatandaşlık, kişiler ile devlet arasında anayasa ve yasalarla tanımlanmış karşılıklı hak ve ödevlere dayanan bağ olarak Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde tanımlanmaktadır. Örgütsel vatandaşlık kavramında ise, devlet kavramı yerine örgüt düşünülmelidir. Örgütsel vatandaşlıkta; bireylerin örgüte olan ödevleri, hakları ve kişilerin görevleri dışında fazladan bir çaba ve çalışma söz konusudur, ancak bu çalışmalarını belirleyen belli yasa ya da kurallar yoktur (İşbaşı, 2000).

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi

** Sınıf Öğretmeni, Gümüştepe İlköğretim Okulu

Örgüt içinde bireylerin davranışı, tamamen kişilerin tercihlerine bağlı oluşan davranışlardır. bu bağlamda, örgütsel vatandaşlık davranışı, biçimsel ödül sisteminde doğrudan ve tam olarak dikkate alınmayan, fakat bir bütün olarak organizasyonun fonksiyonlarını verimli bir şekilde yerine getirmesine yardımcı olan, gönüllülüğe dayalı birey davranışlarıdır (İşbaşı, 2000).

Örgütsel vatandaşlık ile benzer nitelikte olan davranışlardan söz edildiğinde; örgütsel spontanlık, psikolojik kontratlar, rol davranışları, prososyal örgütsel davranış (Sosyal Temelli Örgütsel Davranış) akla gelmektedir. Tüm bu kavramların temelini indigimizde, örgütsel vatandaşlık davranış çalışmalarının çıkış noktası Dennis Organ'ın 1977 (Ay'da , 2007) yılındaki "tatmin performansı sağlar" başlıklı ünlü teorisi ile başlamıştır. teori temel alınarak; araştırmalarda örgütsel vatandaşlık davranışının örnekleri; yöneticiler ile iyi ilişkiler kurma, diğer çalışanlara yardım etme, üstlendiği görevlerden şikâyetçi olmama, bir görevi yapmak zorunda olmadığı halde üstlenme..vb olarak sınıflandırılmıştır. Bateman ve Organ' a (Ay'da, 2007) göre örgütsel vatandaşlık davranışlarının sınıflandırmasını yapabilmek için yöneticilerin memnun olduğu ancak doğrudan çalışanlardan isteyemedikleri 30 önermelik vatandaşlık davranışlarını ölçen bir ölçek hazırlamışlardır. Bu ölçek sonunda yapılan ilk sınıflamada yardımseverlik (altruizm) ve genel uyum boyutları ortaya çıkmıştır. Ancak; genel uyumun adını daha sonra vicdanlılık olarak değiştirmişlerdir. Organ (Ay'da, 2007) tarafından geliştirilen vatandaşlık davranışı ölçeğinin kullanıldığı araştırmaların bulgularından yola çıkarak, Graham'ın örgütsel erdemi (civic virtue), Organ'ın nezaket (courtesy) ve sportmenlik (sportmanship) boyutlarının da eklenmesiyle kavramın son sınıflaması olarak kabul gören beş boyutlu sınıflama ortaya çıkmıştır. Örgütsel vatandaşlık davranışının boyutları; genel çerçevede incelendiğinde: Yardımseverlik; örgütle ilgili bir görevde veya problemde örgütün diğer çalışanlarına yardım etmeye yönelik gösterdikleri tüm gönüllü davranışlardır, denilebilir. (Kamer, 2001). Vicdanlılık ise; örgüt üyelerinin kendilerinden beklenen rol davranışlarının üstünde ve gönüllü olarak görevlerini yerine getirmeleridir (İşbaşı, 2000). Sportmenlik; davranışları, çalışanların sorunlarla, gerginliğe yol açmadan yapıcı görüşleriyle mücadele etmesini ve ortaya çıkan olumsuz durumlara dayanma güçlerini arttırması sebebiyle örgütün etkinliğine ve verimliliğine katkı sağlayan davranışlardır (İşbaşı, 2000). Örgütsel erdem, organizasyonun günlük yaşamına sorgusuzca uyum sağlamaya çalışan bir kişi olmaktan çok organizasyonla ilgili tüm konularda fikir geliştirmeye çalışan ve geliştirdiği fikirleri ifade edebilmedir (Çınar, 2000). Ve gönüllülük, örgütle ilgili bir görevde veya problemde zorunlu olmadığı halde örgütün diğer çalışanlarına yardım etmeye çalışmaktır (Kamer, 2001). Örgüte bağlılık değişkenleri ise; bireyin ruhsal durumu , kişilik özellikleri , işe karşı tutumlar ve iş tatmini, örgütsel adalet, ihtiyaçlar, işin özellikleri , liderin özellikleri ve buna bağlı olarak örgüte duyulan güven, kıdem ve hiyerarşik düzey, örgütsel vizyon, örgütün özellikleri, karara katılım, kişi örgüt bütünleşmesi, şeklinde sıralanabilmektedir. (Çınar, 2000: İşbaşı, 2000: Kamer, 2001: Ünal, 2003: Akıl, 2005: Atalay, 2005: Keskin, 2005: Dönder, 2006: Mercan, 2006: Yücel, 2006: Ay, 2007: Samancı, 2007).

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Bu bileşenlerle birlikte, örgütsel vatandaşlık davranışlarının sonuçları incelendiğinde; Organ (Ay'da, 2007), örgütsel vatandaşlık davranışlarını, örgütün sosyal mekanizmasının işlerliğini kolaylaştıran, anlaşmazlıkları azaltan ve etkinliği arttıran, bunların sonucu olarak da performansı fazlalaştıran unsur olarak görmektedir.

Çalışmamızın konusu - öğretmenlerin kişisel özellikleri ve örgütsel vatandaşlık davranışı - itibarıyla, bireyden ,bireyin davranışlarından dolayısıyla kişilikten , kişiliğin ne olduğundan, kişiliği etkileyen etmenlerden söz etmemiz gerekmektedir. Temelde ele alırsak kişilik, bireyin kendisi açısından fizyolojik, zihinsel ve ruhsal özellikleri hakkındaki bilgisidir. Başkaları açısından ise bireyin toplum içinde belirli özelliklere ve rollere sahip olmasıdır (Eren, 2004). Kişilik, bireylerin doğuştan getirdiği özellikler ile sonradan, sosyalleşme süreci ile edindiği özelliklerinin toplamıdır. Karakter çoğu kez insanın kişiliğinde bulunan doğuştan var olan ve hayat boyunca çevrenin tesiri ile kuvvetli olarak ortaya çıkan eğilimlerin tümüdür (Eren, 2004). Bu noktada Dubrin'in tanımına da değinecek olursak kişilik; bireyin yaşama biçimi olarak tanımlanabilir. (Dubrin, 1994). Kişilik ile ilgili geliştirilen tanımlamalardan, literatürde sıkça rastlananlardan biri de Feshbach'a aittir. Feshbach, kişiliği; fiziksel, sosyal ve kültürel çevrenin belirleyiciliği altında ortaya çıkan özellikler toplamı olarak ele almaktadır (Feshbach ve Weiner, 1991). Wortman ise davranış bilimleri açısından kişiliği bireyin zihinsel, bedensel ve ruhsal farklılıklarının hepsinin kendi davranış biçimlerine ve yaşama tarzına yansımaları olarak tanımlamıştır (Wortman, 1988).

Temel tanımlamalar ele alındığında, kişilik; bir insanın duyuş, düşünüş, davranış biçimlerini etkileyen etmenlerin kendine özgü görüntüsüdür denilebilir. Devamlı olarak içten ve dıştan gelen uyarıcıların etkisi altında olan kişilik, bireyin biyolojik ve psikolojik, kalıtsal ve edinilmiş bütün yeteneklerini, güdülerini, duygularını, isteklerini, alışkanlıklarını ve bütün davranışlarını içine alır. Kısaca, kişiliğin oluşmasında insanın doğuştan gelen (kalıtsal) özellikleri ve içinde yer aldığı çevrenin etkisini bir arada görmek mümkündür. Buradan, çevrenin etkisini dikkate alarak, kişiliğin sadece bireye özgü özellikleri değil, belirli ölçüde içinde yaşanılan insan topluluğunun, belirli ölçüde de tüm insanlarda ortak bazı özellikleri yansıttığı sonucu çıkartılabilir (Tınar, 1999). Kişiliği oluşturan temel faktörler temel olarak literatürde bedensel (fizyolojik faktörler; yaş, cinsiyet, dış görünüş) , kültürel faktörler, aile faktörü, sosyalleşme süreci (sosyal yapı ve sosyal sınıf), durumsallık faktörü (kitle iletişim organları; medya..vb) şekilde gruplandırılmıştır.

Farklı kuramcılar kişiliği farklı açıdan ele almışlardır. Eysenck'in kişiliği hiyerarşik açıdan açıklayan bu kuramın temeli, kişiliği oluşturan faktörlerin sıralanması veya belirli bir hiyerarşi içinde oluşması esasına dayanır. (Eysenck ve Wilson, 2000). Eysenck, daha sonra kişilik farklılıklarını içedönüklük-Dışadönüklük (Etkinlik, sosyallik, riske girme, ataklık, kendini ifade, ayrıntılı düşünme, sorumluluk) Duygusal Dengesizlik ve Uyum (özsaygı, mutluluk, kaygısızlık, takıntı ve saplantı, özgürlük ve özerklik, hastalık kuruntusu, suçluluk duygusu) Dik başlılık- yumuşak başlılık (Saldırganlık, kendine güvenmek, başarı

tutkusu, çıkarıcılık, heyecan arayışı, uzlaşmazlık, erkeklik-dişilik) Espri anlayışı (saçmalık, taslama, saldırganlık, cinsellik) Cinsellik ve Ortalama Cinsiyet (serbestlik, cinsel tatmin, nevrotik cinsellik, kişiliğe önem vermeyen seks, pornografi, cinsel utangaçlık, cinsel tutuculuk, cinsel tiksinti, cinsel heyecan, bedensel seks, saldırgan seks) Sosyal ve Siyasal Tutumlar (serbestlik, ırkçılık, dincilik, sosyalizm, özgürlükçülük, gericilik, barışseverlik) olmak üzere altı faktörde incelemiştir (Eysenck ve Wilson, 2000).

Julian B. Rotter (Başaran'da, 2000); kişiliğin oluşumunu, görünümünü, bazı psikolojik esaslara, özellikle inanç sistemine bağlamıştır. Rotter, inançlar sistemini kişiliğin oluşturucusu aynı zamanda kişilik ölçümünde özel bir dilim olarak görmüştür. Atkinson ve Mc. Clelland ise kişilik kuramında insanın bazı doğal gereksinimlerinin (yemek, su, uyku gibi biyolojik ihtiyaçlar) yanında bireyden bireye farklılık gösteren psikolojik ihtiyaçlarının (başarı arzusu, güç arzusu ve herhangi bir olguya bağlanma arzusu) olduğunu ortaya koymuştur (Aytaç, 2001).

Çağdaş yönetim anlayışında, kişileri tanımak, bu kişilerin oluşturduğu grupların sosyo-kültürel özelliklerini bilmek; hatta bazı özelliklerini gelişim ve değişim zamanlarını önceden kestirmek gereği vardır (Özkalp, 1993). Özellikle işletmelerde insan faktörü diğer üretim sektörlerinden daha özel ve önemli bir yere sahiptir. Üretim faktörlerini bir araya getirerek örgütsel yapıyı şekillendiren insandır. Bu yüzden insanı tanımak, bireyin kişiliği ve örgütsel davranış arasındaki ilişkinin belirlenmesi, örgütün gelişmesi açısından önemlidir. Ve literatürde örgütsel davranıştan söz edildiğinde akla kişi-örgüt bütünleşmesi ve işletme içindeki gruplar ve grupların işletmenin amaçları doğrultusunda hareket eden bireyler akla gelir. (Aytaç, 2001) Çünkü modern davranış bilimlerinde kişiliğin örgütsel yapıya uydurulması sırasında kişilik faktörünün ele alınmasının yanında benzer kişilik özelliği gösteren kişilerin aynı gruplarda toplanmasına da çalışılmalıdır ki örgütsel fonksiyonların işleyişinde süreklilik ve verim sağlansın. (Aytaç, 2001).

Örgütte ortaya çıkan sorunların çözümlenmesi; kişi-örgüt bütünleşmesinin , grup bütünlüğünün sağlanması ve işletmede etkinliğin artması gibi durumlar ancak örgüt yer alan bireylerin örgütsel davranışları ve bireyin kişiliğinin bütünleşmesiyle sağlanabilir. Eğer birey, bulunduğu sosyal yapı ile kişiliği arasında bir bağ kurma olanağı elde ederse grup normlarına uymada güçlük çekmeyecek ve davranışları ile grup ilişkileri arasında isteyerek bir ilişki kuracaktır (Özkalp, 1994).

İnsan kaynaklarına ilişkin örgüt politikalarını belirlemede esas alınacak olan kişilik faktörü farklı kuramcılara göre farklı yorumlanmıştır. Örneğin; Freud kişiliğin, ilk 5-6 yaşlarına kadar şekillendiğini savunduğundan Freud'çu yaklaşımda örgütler tarafından kişiliği değiştirmek pek mümkün olmayacaktır. Buna karşın Erickson, Jung ve Fromm kişiliğin yaşam boyunca değişip gelişebileceğini savunmuşlardır. Geliştirilen işletme politikalarında bu kuramları temel aldığımızda kişiliği istenen yönde geliştirici görüş ve politikalar da kişiliği tanıma örgütün gelişimini sağlamak açısından önemli olacaktır

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Özetlemek gerekirse kişisel farklılıkların temelinde elbette kişinin iç ve dış çevresinin önemli bir rolü bulunmaktadır (Church, 1996). Kişilikten ve bireyden bahsedildiğinde; kişisel farklılıkları göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. Her birey gerek hayat görüşü gerekse hayat biçimi açısından diğerlerinden ayrılır. Bilimsel olarak belli özelliklere sahip insanlar benzer kişilik teorileri içinde incelenmeye çalışılmıştır, ancak bu ayırım sadece teoriktir. Yani, bireylerin davranışlarını anlama ve açıklamada bilim adamlarına analiz yapma kolaylığı sağlanması bakımından içe veya dışa dönük gibi kişilik kalıpları oluşturulmaya çalışılmıştır. Gerçekte bütünüyle içe dönük ya da dışa dönük birey bulma oranı düşüktür. Çünkü gerçekte bireyin hangi kişilik kalıplarında olduğunu belirlemek, zamanla değişim göstereceğinden, güçtür. Bireyin sahip olduğu kişilik tipi, onun algılama ve çevresinde olup bitenleri yorumlama şeklini etkiler ve böylece bireyin çeşitli faaliyetlerde gösterdiği performans değişir (McClure, 1993)

Problem

Öğretmenlerin iş ortamındaki fedakâr, yardımsever, titiz, sabırlı, gönüllü, mütevazı davranışları hangi kişilik özelliğine sahip öğretmenler tarafından gösterilmektedir?

METOD

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini; Niğde il merkezinde, merkez köylerinde ve ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı 165 ilköğretim okulunda, 2006–2007 eğitim- öğretim yılında görev yapan, 657'si bay, 412'si bayan 1069 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, Niğde il merkezinde, merkez köylerinde ve ilçelerinde bulunan 42 ilköğretim okulunda görev yapan 450 öğretmen oluşturmaktadır. Anket formları tesadüfi örnekleme yoluyla belirlenen okullarda uygulanmış, ortalama bir hafta sonra toplanmıştır. Öğretmenlere uygulanan anket formlarından 339 tanesi geri dönmüştür. Balcı'nın belirttiği %80 standardına göre, anket dönüş oranının yeterli olduğu kabul edilmiştir (Balcı, 2001: 179).

Ölçme aracı ve Verilerin toplanması

Kişilik özellikleri ve bu özelliklerin karşılama düzeyleri ile ilgili literatür taranarak kişiliği hiyerarşik açıdan açıklayan Eysenck'in Kişilik Kuramından hareketle İçedönüklük-dışadönüklük, özsaygı, mutluluk, özgürlük ve özerklik, kendine güvenmek, başarı tutkusu, çıkarıcılık, uzlaşmazlık-katılık, erkeklik-dişilik boyutlarına yönelik 450 anket maddesiyle pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışmaya 112 öğretmen katılmıştır. Pilot çalışma sonunda kişilik özelliklerini içeren anket sorularına güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Bunun sonucunda kişilik özellikleri anketi soru sayısı 103'e indirilmiştir. Kişilik özelliklerini içerdiği düşünülen maddelerin 12 ayrı boyut oluşturduğu görülmüştür. Örgütsel vatandaşlık davranışlarını ölçmek üzere ÖVD anketi kullanılmıştır (Ünal, 2003: Akıl, 2005: Atalay, 2005: Keskin, 2005: Dönder, 2006: Mercan, 2006: Yücel, 2006: Ay, 2007: Samancı, 2007). Tükenmişlik düzeyini ölçmek için 14 adet,

adaleti ölçmek için 3 adet sorusu uygulanmıştır. Araştırmada beşli likert tipi ölçeklendirme kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Uygulanmış olan ölçeklerle elde edilen verilerin tümüne güvenilirlik (alfa) analizi yapılmıştır. Daha sonra örgütsel vatandaşlık davranışlarını ölçmeye yönelik hazırlanan anket maddeleri kendi içinde temel bileşenler analizine tabi tutularak incelendi. Sonuçta, bu maddelerin kendi arasında 4 boyuta ayrıldığı görüldü.

Tablo 1. Örgütsel Vatandaşlık Temel Bileşenler Analizi Rotasyon Matrisi

	Yardımsızlık	Erdem	Gönüllülük	Sportmen
ocb13 Yeni gelen meslektaşlarıma herkesten daha fazla yardımcı olurum	,83			
ocb12 Herkesten daha fazla diğer öğretmenlerin yardımına koşarım.	,81			
ocb15 İşbirliğinde herkesten daha önde giderim.	,78			
ocb14 Herkesin işini yetiştirmesine yardımcı olurum.	,75			
ocb11 Herkesten daha fazla başkalarının derdini dinlerim	,67			
ocb9 Mesleki yayınları herkesten daha fazla takip ederim.		,85		
ocb8 Herkesten daha fazla, gelişmeleri ve yenilikleri takip ederim		,83		
ocb10 Alanımdaki gelişmeleri herkesten daha fazla takip ederim.		,77		
ocb7 Herkesten daha fazla, kendimi geliştirir ve yenilerim.		,75		
ocb2 Okul yaranna işleri organize etmede ve yürütmede herkese göre daha aktifimdir.			,82	
ocb3 Okulda herkesten daha fazla zorunlu olmadığım halde gönüllü olarak fazladan görev alırım			,81	
ocb1 Pek çok kişinin almak istemediği görevleri gönüllü olarak alırım			,74	
ocb4 Okulun başarısı için herkesten daha fazla çalışırım			,59	
ocb17 Sürekli şikayet eden biri gibi görünmekten en fazla kaçınan benim				,82
ocb18 İşle ilgili geçici olumsuzluklara en fazla tahammül edebilen benim.				,74
Aygen Değeri	3,60	2,99	2,58	1,98

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

% varyans	22,51	18,70	16,14	12,39
Güvenilirlik	,90	,88	,80	,68
Genel Güvenilirlik	,91			

NOT: Kaiser-Meyer-Olkin Measure değeri ,90 ve Barlett's manidarlığı ,000 'dır..

Öğretmenlerin tükenmişlikle ilgili maddelere verdikleri cevapların boyutlar arasında bir araya gelişleri incelenerek özelliklerine göre ve konuyla ilgili literatür de göz önünde bulundurularak boyutlar; işten soğuma, izolasyon, duygusal tükenmişlik ve güçsüzlük olarak isimlendirilmiştir.

Örgütsel Vatandaşlık ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek tükenmişlik değişkeninin yapısal geçerliliğini kontrol için ayrı bir temel bileşenler analizi yapılmıştır ve sonucu aşağıda verilmiştir. Aşağıda da görüldüğü gibi tükenmişliği 4 boyut oluşturmaktadır.

Tablo 2. Tükenmişlik Temel Bileşenler Analizi Faktör Yapısı Rotasyon Matrisi

	BOYUTLAR			
	İşten Soğuma	İzolasyon	Duygusal Tükenmişlik	Güçsüzlük
tuk3 Ne sıklıkla yaptığınız işten yıldıığınızı hissediyorsunuz?	,83			
tuk2 Ne sıklıkla işe giderken ayaklarınız geri geri gidiyor?	,78			
tuk4 Ne sıklıkla sabah kalktığınızda bir gün daha işi kaldıramayacağınızı hissediyorsunuz?	,76			
tuk1 Ne sıklıkla işinizden sıkıldığınızı hissediyorsunuz?	,74			
tuk6 Ne sıklıkla iş ortamında insanlara karşı şüpheli hissediyorsunuz?		,78		
tuk8 Ne sıklıkla iş ortamında kuşatılmış hissediyorsunuz?		,75		
tuk5 Ne sıklıkla iş arkadaşlarınıza karşı sabrınızın sınırlarının zorlandığını hissediyorsunuz?		,74		
tuk7 Ne sıklıkla kendinizi bir kenara çekme, yalnız bırakılma ihtiyacı hissediyorsunuz?		,70		
tuk9 Ne sıklıkla stresli hissediyorsunuz?			,79	
tuk10 Ne sıklıkla iş hayatından dolayı sınırlarınızın gerildiğini hissediyorsunuz?			,73	
tuk11 Ne sıklıkla sabahları dinç kalkmada problem yaşıyorsunuz?			,64	

Cemil YÜCEL – Selma KAYNAK (TAŞÇI)

tuk13 Ne sıklıkla iş ortamının sizi kısıtladığını hissediyorsunuz?				,83
tuk14 Ne sıklıkla yaptığımız işin olması gereken gibi sonuçlanmadığına inanıyorsunuz?				,76
tuk12 Ne sıklıkla yaptığımız işin insanlara yapmasını beklediğiniz katkıyı sağlayamadığını hissediyorsunuz?				,57
Aygen Değeri	3,02	2,76	2,03	2,01
% varyans	21,55	19,75	14,51	14,39
% Birikimsel	21,56	41,31	55,82	70,21
Güvenilirlik	,87	,84	,77	,74
Genel Güvenilirlik	,91			

Temel bileşenler analizinde adalet maddelerinin tablo 3'te görüldüğü gibi genel alfa değeri .90 olarak bulundu.

Tablo 3. Adalet Temel Bileşenler Analizi Faktör Yapısı Rotasyon Matrisi

	Boyutlar
	Adalet
adl3 Okulumuzda adalete titizlikle dikkat edilir	,960
adl1 Okulda olup bitenleri adaletli buluyorum.	,947
adl2 Adaletli bir okul yönetimi var.	,839
Aygen Değeri	2,523
% varyans	84,106
% Birikimsel	84,106
Güvenilirlik	,90

Öğretmenlerin kişilik özelliklerinin düzeylerini ölçmek amacıyla hazırlanan 53 maddelik ölçek temel bileşenler analizine tabi tutulduğunda bu maddelerin on iki boyut oluşturdukları görüldü. Öğretmenlerin kişilikle ilgili maddelere verdikleri cevapların boyutlar arasında bir araya gelişleri incelenerek özelliklerine göre, konuyla ilgili literatür de göz önünde bulundurularak boyutlar 1. Mutluluk ,2. Enerjiklik,3. Çıkarıcılık,4. Kişisel Güvensizlik,5. Sosyal Eziklik,6. Hırs ve Başarı Tutkusunu,7. Soyut-Ayrıntılı Düşünme,8. Dışılık, 9. Risk, 10. Dış Denetim Odaklığı, 11. Sosyal Girişkenlik, 12. İsteksizlik olarak isimlendirildi. Boyutlara giren maddelerin anlamsal olarak incelenmesi sonucu literatürde söz edilen boyutların analiz sonucunda ortaya çıktığı tespit edildi. Bu da kullanılan anketin geçerliğine teşkil etmektedir. Tablo 4 'de birinci boyuta giren maddelerin mutluluğu, ikinci boyuta giren maddelerin enerjikliği, üçüncü boyuta giren maddelerin çıkarıcılığı, dördüncü boyuta giren maddelerin kişisel güvensizliği, besinci boyuta giren maddelerin sosyal ezikliği, altıncı boyuta giren maddelerin hırs ve başarı tutkusunu, yedinci boyuta giren maddelerin soyut- ayrıntılı düşünmeyi, sekizinci boyuta giren maddelerin dışılığı, dokuzuncu boyuta giren

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

maddelerin riski, onuncu boyuta giren maddelerin dış denetim odaklığını, on birinci boyuta giren maddelerin sosyal girişkenliği, on ikinci boyuta giren maddelerin isteksizliği ölçtüğü görülmektedir. Her bir boyutun güvenilirlik değerlerinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kişilik özelliklerini ölçen maddelerin açılımı tablodaki sırasıyla Ek 12de verilmiştir. Kişilik özellikleri anketinin genel güvenilirliği (alfa) %81 olarak hesaplanmıştır.

Kişilik özellikleri arasında en belirgin olanın hırs ve başarı tutkusu olduğu görülmektedir. Soyut düşünme ve enerjiklik özelliğinin ise diğer kişilik özelliklerine göre daha baskın olduğu fark edilmektedir. Örgütsel Vatandaşlık davranışları arasında en belirgin olanın yardımseverlik davranışı olduğu görülmektedir. Tükenmişlik özellikleri arasında ise en belirgin olan özelliğin duygusal tükenmişlik olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Kişilik Özellikleri Boyutları (Temel Bileşenler Analizi)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
mutlu7?	,72											
mutlu8	,69											
mutlu6	,68											
mutlu9	,64									,38		
mutlu5	,50											
etk4		,85										
etk2		,80										
etk5		,71										
sos1		,65									,35	
sos8		,59										
cıkar2			,75									
cıkar4			,73		,32							
cıkar3			,71									
cıkar1			,63									
özs4				,71						,32		
özs1				,67								
özs7	,35			,61								
özs2				,58								
özs5				,50	,32							
kgüv2					,65							
özöz7					,63							
kgüv6					,56							
kgüv5	,35		,36		,56							
özs3					,50					,37		
mutlu3	,37				,46							
bastu3						,75						
bastu2						,75						
bastu1						,62						
bastu4						,59						

Cemil YÜCEL – Selma KAYNAK (TAŞÇI)

bastu5						,59							
bastu7					-,50	,51							
ayrt3									,77				
ayrt5									,75				
ayrt2									,70				
ayrt4						,31	,67						
ayrt1									,50				,35
erdi1									,75				
erdi6									,68				
erdi5									,50				
erdi4									,45		,43		
erdi3									,45	-,34			
risk1									,67				
risk2									,65				
risk4									,57		,34		
atak2									,55				
özöz1	,33									,65			
özöz2										,58			
sos2											,65		
atak6											,58		
sos3		,31									,46		
sor2										,34		,70	
sor1												,62	
sor3				,46							,31	,49	
Aygen değeri	3,502	3,273	3,156	3,117	3,095	3,085	2,904	2,279	2,242	2,074	1,966	1,767	
Açıklanan varyans (%)	6,608	6,175	5,955	5,881	5,480	5,839	5,821	4,300	4,231	3,913	3,710	3,334	
Güvenilirlik	,81	,79	,82	,78	,79	,75	,79	,67	,68	,60	,60	,65	

Tablo 5. Tanımlayıcı İstatistikler (N= 339)

	Ort	Standart sapma
Mutluluk	2,87	1,13
Enerjiklik	4,30	,99
Çıkarıcılık	2,59	1,16
Kişisel güvensizlik	2,60	,99
Sosyal eziklik	2,66	1,03
Hırs başarı tutkusu	4,40	1,01
Soyut düşünme	4,33	1,04
Dişilik	3,60	1,11
Risk	3,34	1,14
Dış denetim odaklılığı	2,91	1,28
Sosyal girişkenlik	3,74	1,10
İsteksizlik	3,17	1,10

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Ocb	4,13	,86
Tükenmişlik	3,34	,89
Adalet	3,72	1,40
Yardıms sever	4,48	1,10
Erdemlilik	4,04	1,10
Sportmen	4,05	1,14
Gönüllülük	3,90	1,09
İşten soğuma	3,15	1,12
İzolasyon	3,16	1,06
Duygusal tükenmişlik	3,63	1,07
Güçsüzlük	3,55	1,04

Tablo 6'daki korelasyonlar incelendiğinde, enerjik, soyut düşünme becerileri gelişmiş, hırs ve başarı tutkuları yoğun ve sosyal girişkenlik özelliğine sahip öğretmenlerin fedakâr, yardıms sever, titiz, örgüt yapısına faydalı işleri önemseyen insanlar olduklarını görülmektedir. Soyut düşünen yani olayları zihinsel olarak irdeleyen insanlar daha fazla yardıms sever davranışlar sergilemektedir ($r = ,35$). Enerjik olan insanların daha fazla erdemli davranışlar gösterdikleri tespit edilmiştir ($r = ,33$). Hırs ve başarı tutkusu gelişmiş kişilerle, dışılık özelliği taşıyan kişilerin daha sportmence hareketler sergileme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır ($r = ,19$). Enerjik olan kişiler işlerin yapımına daha fazla gönüllü oldukları ($r = ,36$), mutsuz olan kişilerde de tükenmişlik özelliklerinin daha fazla bulunduğu görülmektedir ($r = ,19$). Aynı zamanda tükenmiş olan kişilerin sosyal eziklik ($r = ,50$) ve kişisel güvensizlik özellikleri gösterdikleri tespit edilmiştir ($r = ,49$). Buna göre; kişisel güvensizlik özelliği taşıyan ve mutsuz olan kişiler işinden soğurlar şeklinde bir genelleme yapılabilir. Ayrıca hırs ve başarı tutkusu baskın olan kişiler işlerinden soğumamışlardır ($r = -,12$). Sosyal eziklik duyan ve mutsuz olan kişilerde izolasyon yani meslektaşlarından soğuma özelliğinin bulunduğu ($r = ,51$), ($r = ,49$), mutsuz olan kişilerin de duygusal tükenmişlik yaşadıkları anlaşılmaktadır ($r = ,43$). Bunun yanında mutsuz, sosyal eziklik ve kişisel güvensizlik yaşayan kişilerle, dış denetim odaklılığına sahip kişiler kendilerini daha güçsüz hissetmektedirler. Kişisel güvensizlik duyan kişilerin adalete olan güvenleri daha fazladır ($r = ,12$). Mutsuz kişiler sosyal eziklik ($r = ,65$) ve kişisel güvensizlik ($r = ,61$) özelliklerine daha fazla sahiptir. Bu kişiler dış denetim odaklılığı ($r = ,58$) ve çıkarıcılık ($r = ,54$) özelliklerini diğer özelliklere göre daha fazla göstermektedir. Enerjik olan kişiler aynı zamanda sosyal girişkenlik özelliği taşımaktadır ($r = ,44$). İşini yapmaya karşı isteksizlik duyan kişiler kişisel güvensizlik ($r = ,46$) ve mutsuzluk ($r = ,44$) duyan kişilerdir.

Genel vatandaşlık davranışının ne kadarının kişilik özellikleri ile alakalı olduğunu incelemek için yapılan regresyon analizinde öğretmenlerin enerjilik düzeyleri, soyut düşünme yetenekleri, hırs ve başarı tutkuları, cinsiyetleri, güçsüzlük ve sosyal eziklik özellikleri vatandaşlık davranışlarının %29'unu açıklayabilmektedir. Buna göre enerjik olan öğretmenler, kurumunda yaşanan olayları daha fazla önemseyerek ve olaylara daha ayrıntılı bakarak, işinde hırslı

Cemil YÜCEL – Selma KAYNAK (TAŞÇI)

ve sürekli başarılı olma arzusu taşıyarak, vatandaşlık davranışlarını daha fazla göstermektedirler. Erkek ve bayan öğretmenler arasında da vatandaşlık davranışlarını gösterme de farklılıklar vardır. Buna göre; erkek öğretmenler örgütsel vatandaşlık davranışlarını daha fazla gösterirler. İlginç bir bulgu olarak, güçsüzlük özelliğini gösteren yani bir işi baştan savma yapan ve bir işe başlaması uzun süre alan öğretmenler ile sosyal eziklik özelliğini gösteren yani toplum içinde kendilerinin geri plana itildiğini düşünen öğretmenler de vatandaşlık davranışlarını gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu iki özelliğe sahip öğretmenlerin kendilerini örgüte kabul ettirmek için az da olsa bu davranışları gösterdikleri düşünülmektedir.

Tablo 6. Değişkenler Arası Korelasyonlar

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
1. Cdb	1,00																							
2. Yarınsıverlilik	,86	1,00																						
3. Fedakalık	,80	,59	1,00																					
4. Sporcu nitelik	,64	,47	,38	1,00																				
5. Gıcıkçılık	,74	,55	,44	,28	1,00																			
6. Tükennazlık	,10	,04	,07	,14	,05	1,00																		
7. İstem sağlama	-,01	-,03	-,03	,09	-,05	,84	1,00																	
8. İnkıyap	,09	,00	,05	,15	,08	,85	,62	1,00																
9. Day Tükennazlık	,11	,09	,05	,05	,10	,82	,56	,60	1,00															
10. Gıyuzluk	,19	,13	,19	,17	,07	,77	,50	,52	,61	1,00														
11. Akıllı	,09	,05	,05	,11	,09	,04	,05	-,01	,06	,06	1,00													
12. Mutlaklık	,19	,16	,11	,15	,13	,53	,43	,49	,43	,37	,04	1,00												
13. Enerjiklik	,38	,34	,33	,09	,36	,01	,01	,01	-,02	,05	,03	,03	1,00											
14. Çikirelik	,12	-,01	,17	,14	,13	,35	,29	,40	,24	,20	,06	,54	,17	1,00										
15. Kız Güvencilik	,13	,07	,05	,14	,10	,49	,44	,45	,37	,33	,12	,61	-,03	,48	1,00									
16. Soruç nitelik	,17	,10	,12	,13	,14	,50	,38	,51	,38	,34	,09	,65	,04	,51	,39	1,00								
17. Hır-kıyan tutkunu	,35	,34	,28	,19	,24	-,06	-,12	-,05	,02	,00	-,07	,05	,27	-,05	-,05	1,00								
18. Sıyaz dıyınme	,36	,35	,31	,21	,25	,11	-,01	,13	,14	,15	-,06	,14	,25	,02	,09	,12	,45	1,00						
19. Dıyık	,22	,21	,13	,19	,14	,34	,26	,29	,35	,23	-,05	,37	,24	,20	,25	,40	,10	,27	1,00					
20. Buk	,19	,13	,17	,13	,22	,23	,17	,20	,20	,18	,07	,34	,27	,41	,29	,29	,06	,29	,19	1,00				
21. Dıy deretm cıkkılı	,19	,13	,15	,14	,13	,36	,34	,37	,28	,31	-,04	,58	,05	,45	,49	,49	,08	,17	,28	,29	1,00			
22. Soruç gıyıkçılık	,23	,18	,20	,14	,23	,15	,07	,15	,13	,15	,01	,14	,44	,26	,10	,13	,25	,29	,27	,42	,08	1,00		
23. İnkıyap	,06	,03	,02	,11	,02	,36	,27	,39	,28	,25	-,06	,44	,06	,33	,46	,35	,06	,14	,24	,26	,49	,18	1,00	

NOT: 0.10 ve üzerindeki korelasyonlar 0.05 düzeyinde manidardır.

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Tablo 7. Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	P
(Constant)	,77	,23		2,59	,001
Enerjiklik	,23	,04	,03	5,35	.000
Soyut düşünme	,14	,04	,16	3,08	,002
Hırs-başarı tutkusu	,20	,05	,23	4,31	.000
Cinsiyet	,02	,08	,14	3,06	,002
Güçsüzlük	,09	,04	,11	2,16	,03
Sosyal eziklik	,08	,04	,10	2,00	,05

Not : $R^2 = ,29$ model manidarlığı $< 0,00000001$

Örgütle ilgili bir görevde veya problemde örgütün diğer çalışanlarına yardım etmeye yönelik gösterilen tüm gönüllü davranışlara işaret eden yardımseverlik davranışının ne kadarının kişilik özellikleri ile alakalı olduğunu incelemek için yapılan regresyon analizinde öğretmenlerin, soyut düşünme özellikleri, kendilerini enerjik hissetme düzeyleri, hırs ve başarı tutkusuna sahip olmaları, yardımseverlik davranışının %24'ünü açıklayabilmektedir. Yardımseverlik davranışını gösteren öğretmenler, soyut düşünme özelliğine sahip, olaylara daha ayrıntılı bakıp ve çözüm bulmak için çaba gösteren öğretmenlerdir. Öğretmenler kendilerini enerjik hissettikleri sürece bu davranışı göstermektedirler. İşinde başarılı olma hırsına sahip ve mutlu olan öğretmenler de yardımseverlik davranışını göstermektedirler. Bunun yanında çıkarıcılık özelliğine sahip öğretmenlerle yardımseverlik davranışı arasında negatif bir ilişki vardır. Buna göre kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden kişiler yardımseverlik davranışlarını göstermezler.

Tablo 8. Örgütsel Yardımseverlik ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	P
(Constant)	1,39	,33		4,2	.000
Soyut düşünme	,19	,06	,18	3,26	,001
Enerjiklik	,30	,06	,27	5,26	.000
Hırs-başarı tutkusu	,18	,06	,17	3,09	,002
Mutluluk	,19	,06	,17	3,39	,001
Çıkarıcılık	-,14	,05	-,15	-2,62	,009

Not : $R^2 = ,24$ model manidarlığı $< 0,00000001$

Kurumu için gönüllülüğü, mecbur olmadığı halde ek görevler almayı, okul meselelerinde daha fazla kafa yormayı işaret eden örgütsel erdemlilik davranışının ne kadarının kişilik özellikleri ile ilgili olduğunu incelemek için yapılan regresyon analizinde, bu davranışın %25'i açıklanabilmektedir. Buna göre kendini enerjik hisseden, olaylara ayrıntılı bakıp soyut düşünebilen öğretmenler, örgütsel erdemlilik davranışını daha çok göstermektedirler.

Güçsüzlük ve çıkarıcılık davranışlarını gösteren öğretmenlerin de, erdemli davranışlar göstermesi ilginçtir. Örgütsel erdemlilik davranışı ve işten soğuma arasında negatif bir ilişki vardır. Buna göre erdemli olan kişiler işlerinden soğumazlar. Örgütsel erdemlilik davranışı öğretmenlerin baba öğrenim durumları ve cinsiyetleriyle de alakalıdır. Buna göre; babasının öğrenim durumu yüksek olan öğretmenler, diğer öğretmenlere göre daha erdemli davranışlar gösterirler. Ayrıca erkek öğretmenler diğer öğretmenlere göre daha erdemli davranışlar göstermektedirler.

Bu bağlamda “istediğinizi elde etmek için başkalarını incitebilir misiniz?, insanlarla daha iyi iş görmek için, onların duygularını kulak ardı edebilir misiniz?, başkalarının çıkarlarını umursamadan önce kendi çıkarlarınızı mı gözetirsiniz? zararsız yalanlar söylemekte usta mısınız?” sorularının cevapları incelendiğinde bunların, çıkarıcılıktan çok, ben merkezilik ve bencillik olarak yorumlanabildiği tespit edilmiştir.

Tablo 9. Örgütsel Erdemlilik Davranışı Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	p
(Constant)	,28	,43		,65	,515
Enerjiklik	,23	,06	,21	4,14	,000
Soyut düşünme	,15	,06	,15	2,67	,008
Güçsüzlük	,23	,06	,21	3,81	,000
İsten soğuma	-,16	,06	-,16	-2,86	,005
Çıkarıcılık	,11	,05	,11	2,23	,03
Hırs -başarı tutkusu	,17	,06	,16	2,80	,005
Baba	,09	,04	,12	2,41	,02
Cinsiyet	,25	,11	,11	2,26	,02

Not: R²= ,25 model manidarlığı < 0,00000001

Fevri davranmama, olumsuz olayları sineye çekip büyütmemeye, dedikodudan uzak durma, kurumun itibarını koruma, kurumun sırlarını saklama davranışlarına işaret eden sportmenlik davranışının ne kadarının kişilik özellikleri ile alakalı olduğunu incelemek için yapılan regresyon analizinde öğretmenlerin kişilik özelliklerinin bir kısmının az da olsa etkisinin olduğu görülmekte ve %10’u açıklanabilmektedir. Buna göre dişilik özelliği gösteren yani daha hassas olan, görevine hırs ve başarı tutkusu ile bağlı, bir işe başlamakta zorluk çeken öğretmenler bu davranışı göstermektedirler. Örgütsel sportmenlik davranışı öğretmenlerin cinsiyetleriyle de alakalıdır. Bunun yanında erkek öğretmenler bayan öğretmenlere göre daha sportmence hareketler gösterirler. Güçsüzlük özelliği gösteren ve hırs ve başarı tutkusu yüksek olan öğretmenler sportmenlik davranışını daha fazla gösterirler.

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Tablo 10. Örgütsel Sportmenlik Davranışı Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	p
(Constant)	1,41	,43		3,25	,001
Dişilik	,19	,06	,19	3,28	,001
Cinsiyet	,41	,13	,18	3,25	,001
Hırs-başarı tutkusu	,20	,06	,18	3,4	,001
Güçsüzlük	,12	,06	,11	2,1	,04

Not : R²= ,10 model manidarlığı < 0,00000001

Kurumda çalışanlara gönüllü olarak yardım etme, başkalarının işini yetiştirmesine gönüllü yardımcı olma, başkalarına rehberlik etmede, yardım ve bilgisini gönüllü olarak esirgememe tavrına işaret eden gönüllülük davranışının ne kadarının kişilik özellikleri ile ilgili olduğunu incelemek için yapılan regresyon analizinde öğretmenlerin kendilerini enerjik hissetme düzeylerinin, soyut düşünme özelliğine sahip olmalarının, cinsiyetlerinin, hırs ve başarı tutkusuna sahip olmalarının ve sosyal eziklik hissetme özelliklerinin bu davranışın %20'sini açıklayabildiği görülmektedir. Öğretmenler kendilerini enerjik hissettikleri sürece bu davranışı göstermektedirler. Gönüllülük davranışını gösteren öğretmenler, soyut düşünme özelliğine sahip, olaylara daha ayrıntılı bakan ve sorunlara çözüm bulmak için çaba gösteren, işinde başarılı olma hırsına sahip öğretmenlerdir. Sosyal eziklik özelliğini gösteren yani toplum içinde kendilerinin geri plana itildiğini düşünen öğretmenlerde gönüllülük davranışını göstermektedirler. Bu davranışı gösteren öğretmenlerin kendilerini topluma ve buldukları örgüte kabul ettirmek için bu davranışları gösterdikleri düşünülebilir.

Tablo 11. Örgütsel Gönüllülük Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	p
(Constant)	,55	,38		1,45	,15
Enerjiklik	,32	,06	,29	5,61	,000
Soyut düşünme	,10	,06	,09	1,69	,09
Cinsiyet	,37	,11	,17	3,39	,001
Hırs -başarı tutkusu	,16	,06	,14	2,56	,01
Sosyal eziklik	,11	,05	,10	2,11	,04

Not : R²= ,20 model manidarlığı < 0,00000001

Enerji eksikliği ve bedende hissedilen aşırı yorgunluk, sorumluluklarını yerine getirecek takatin olmadığını hissetmek olan fiziksel tükenmişlik ile duygusal anlamda dayanacak manevi gücün sona ermesi, kişinin kendini, gergin, kırgın ve bitkin hissetmesi anlamına gelen duygusal tükenmişlik davranışının ne kadarının kişilik özellikleri ile alakalı olduğunu incelemek için yapılan regresyon analizinde, bu özelliğin %35'inin açıklanabildiği görülmektedir. Buna göre

mutsuz olan, kişisel güvensizlik yani özgüveni bulunmayan, dışılık özelliği gösteren hassas kişiler ve sosyal eziklik yaşayan kişiler kendilerini daha çok tükenmiş hissetmektedirler.

Tablo 12. Tükenmişlik Düzeyi Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	T	p
(Constant)	1,54	,15		10,07	.000
Mutluluk	,19	,05	,24	3,90	.000
Kişisel güvensizlik	,19	,05	,21	3,69	.000
Dışılık	,11	,04	,13	2,73	,01
Sosyal eziklik	,14	,05	,16	2,57	,01

Not : R2 = ,35 model manidarlığı < 0,00000001

İşten soğuma düzeylerinin ne kadarının kişilik özellikleri ile alakalı olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizinde bu düzeyin %29'u açıklanabilmektedir. Buna göre, kişisel güvensizlik içinde olan yani özgüveni eksik olan, kendini mutsuz hisseden, dışılık özelliği gösteren yani hassas olan kişilerin işten soğuma düzeyleri daha yüksektir. Bunun yanında hırs ve başarı tutkusu ve medeni hal ile işten soğuma arasında negatif bir ilişki vardır. Kişilerin işlerine karşı hırs, başarı tutkuları arttıkça işten soğuma azalmaktadır. Bunun yanında evli öğretmenlerde işten soğuma daha fazla görülmektedir

Tablo 13. İşten Soğuma Düzeyi Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	p
(Constant)	1,99	,34		5,87	.000
Kişisel güvensizlik	,25	,07	,22	3,75	.000
Mutluluk	,25	,06	,25	4,14	.000
Hırs-başarı tutkusu	-,16	,05	-,14	-3,02	,003
Dışılık	,14	,05	,14	2,75	,006
Medeni hal	-,32	,11	-,14	-2,92	,004
Baba	,09	,04	,11	2,46	,014

Not : R²= ,29 model manidarlığı < 0,00000001

Tükenmişliğin alt boyutlarından olan izolasyon yani insanlardan, insancılıktan, meslektaşlardan soğuma, kişilerin kendilerini toplumdan soyutlama özelliğinin hangi kişilik özellikleri ile ne kadar alakalı olduğunu tespit etmek için yapılan regresyon analizinde, bu özelliğin %33'ü açıklanabilmektedir. Buna göre, sosyal eziklik duyan, işlerine karşı isteksizlik hisseden ve mutsuz olan kişiler meslektaşlarından soğuma özelliği göstermektedirler. Aynı zamanda meslektaşlarından soğuyan kişiler, kendilerini mutsuz hissetmekte, sosyal eziklik duymakta ve işlerine karşı isteksiz olmaktadır.

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Tablo 14. İzolasyon Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	p
(Constant)	1,15	,17		6,87	.000
Sosyal eziklik	,32	,06	,31	5,33	.000
İsteksizlik	,19	,05	,19	3,88	.000
Mutluluk	,19	,06	,21	3,37	,001

Not : R²= , 33 model manidarlığı < 0,00000001

Duygusal anlamda dayanacak manevi gücün sona ermesi ve kişinin kendinin gergin, bıkkın ve bitkin hissetmesi anlamına gelen duygusal tükenmişlik düzeyinin ne kadarının kişilik özellikleri ile alakalı olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizinde bu özelliğin % 24'ü açıklanabilmektedir. Buna göre kendini mutsuz hisseden, dışılık özelliği gösteren yani hassas olan ve kişisel güvensizlik özelliğine sahip özgüveni eksik olan kişiler duygusal tükenmişlik özelliğini göstermektedirler. Kişilerin duygusal tükenmişlik yaşamalarının başındaki en önemli sebep mutsuz olmalarıdır.

Tablo 15. Duygusal Tükenmişlik Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	P
(Constant)	1,73	0,20		8,69	.000
Mutluluk	,23	,059	,25	3,95	.000
Dışılık	,21	,05	,22	4,25	.000
Kişisel güvensizlik	,18	,06	,16	2,75	,01

Not : R²= , 24 model manidarlığı < 0,00000001

Enerji eksikliği ve bedende hissedilen aşırı yorgunluk, sorumluluklarını yerine getirecek takatin olmadığını hissetmek olan fiziksel tükenmişlik yani güçsüzlük düzeyinin ne kadarının kişilik özellikleri ile alakalı olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan regresyon analizinde bu özelliğin % 17'si açıklanabilmektedir. Buna göre kendini mutsuz hisseden, kişisel güvensizlik özelliğine sahip özgüveni eksik olan, dışılık özelliği gösteren yani hassas olan kişiler güçsüzlük özelliğini göstermektedirler. Bu özellik öğretmenlerin çalıştıkları bölgelere göre de farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde çalışan öğretmenler kendilerini daha güçsüz hissetmektedirler

Tablo 16. Güçsüzlük Düzeyi Ve Kişilik Özellikleri Regresyon Modeli

	Beta	Standart hata	Standart beta	t	p
(Constant)	1,85	,24		7,83	.000
Mutluluk	,20	,06	,22	3,37	,001
Kişisel güvensizlik	,17	,07	,16	2,54	,012
Dişilik	,12	,05	,13	2,38	,02
Bölge	,13	,05	,12	2,30	,02

Not : R²= ,17 model manidarlığı < 0,00000001

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, görevlerinde titiz ve dakik davranma, işini savsaklamadan içten çalışma, gözetim ve denetim yapılmadığı anlarda dahi kurallara uyma, çalışma arkadaşlarına gönüllü olarak yardım etme, mecbur olmadığı halde ek görevler alma, okul meselelerine daha fazla kafa yorma, dedikodudan uzak durma ve kurumun sırlarını saklama olarak özetlenebilecek örgütsel vatandaşlık davranışları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Araştırma sonucunda, öğretmenlerin örgütsel vatandaşlık davranışları gösterme sebeplerinin % 29'u açıklanabilmektedir. Örgütsel vatandaşlık davranışlarını açıklayan birinci derece faktör enerjiktir. Yani öğretmenlerin kendilerini canlı, her şeyin üstesinden gelebilecek seviyede görmeleri ve bu şekilde hareketler sergilemeleridir. Kendini enerjik hisseden öğretmenler yoğun işler ve spor dahil olmak üzere her çeşit etkinlikten zevk alırlar ve sonucunda yardımsever, erdemli ve gönüllü davranışlar sergilemektedirler.

Diğer önemli faktör; hırs ve başarı tutkusudur. Başarı tutkusu yüksek olan kişiler, hırslı, sıkı çalışan, rekabetten hoşlanan kişilerdir; sosyal durumlarını geliştirmek konusunda çok isteklidirler, üretkenliğe ve yaratıcılığa çok değer verirler. Bu özelliğe sahip kişiler için sadece kendi başarıları değil kurumun başarısı da çok önemlidir. Bu nedenle başkalarına yardım etme konusunda daha titiz davranmakta ve kurumun problemleri konusunda daha soyut yani ayrıntılı düşünmektedirler.

Ayrıntılı düşünme yani soyut düşünme özelliğine sahip kişiler başkalarının ve kurumun sorunlarını daha iyi anlayabilmekte ve bu nedenle de örgütsel vatandaşlık davranışlarını daha çok göstermektedirler.

İlginç bir bulgu olarak, güçsüzlük özelliğini gösteren yani bir işi baştan savma yapan ve bir işe başlaması uzun süre alan öğretmenler ile sosyal eziklik özelliğini gösteren yani toplum içinde kendilerinin geri plana itildiğini düşünen öğretmenler vatandaşlık davranışlarını göstermektedirler. Bu iki özelliğe sahip öğretmenlerin kendilerini örgüte kabul ettirmek için az da olsa bu davranışları gösterdikleri düşünülmektedir. Erkek ve bayan öğretmenler arasında da vatandaşlık davranışlarını gösterme de farklılıklar vardır.

Mutsuz olan, kişisel güvensizlik yani özgüveni bulunmayan, dişilik özelliği gösteren hassas ve sosyal eziklik yaşayan kişiler kendilerini daha çok davranışlarını daha çok gösterdikleri düşünülürse, tükenmişlik özelliği gösteren kişilerin bu davranışları çok az gösterebilecekleri düşünülmektedir.

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Kişisel güvensizlik hisseden, mutsuz, hassas ve babasının öğrenim durumu daha iyi olan kişilerin işlerinden soğudukları, buna karşın hırslı ve medeni durumu evli olan kişilerin işlerinden bir soğuma hissetmedikleri görülmektedir. Sosyal eziklik duyan, mutsuz ve çalışmaya karşı isteksizlik duyan kişilerin meslektaşlarından da soğuduğu görülmektedir.

Bu çalışmada kişilik özelliklerinin sadece bir bölümü incelenmiştir. Diğer araştırmalarda kişilik özelliklerinin incelenmeyen bölümleri ile örgütsel vatandaşlık davranışları arasındaki ilişki incelenebilir. Örgütsel vatandaşlık davranışları ile yapılacak diğer araştırmalarda burada ele alınmayan, kişilerin yetiştirme tarzları ve aileleri, hayata bakış açıları, yöneticilerin tutumları vb. gibi konulara ağırlık verilmesi önerilebilir.

Literatürde yer alan diğer çalışmalar incelendiğinde, örgütsel davranışın kişilik özelliklerinden bağımsız olarak düşünüldüğü görülmektedir. Bu çalışmada kişiliğin örgütsel davranıştan daha önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Bundan sonraki çalışmalarda, öğretmenlerin kişilik özellikleri ve örgütsel ortamla ilgili değişkenlerin birlikte değerlendirilmesi daha uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

Akıl, Ü.G. 2005, Bürokrasi Ve İlköğretimde Örgütsel Sağlık, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Akkaya, D. 2003, Anasınıfına Giden Ve Gitmeyen İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Dil Gelişimlerinin Karşılaştırılması, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Atalay, İ. 2005, Örgütsel Vatandaşlık ve Örgütsel Adalet, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Ay, B. 2007, Öğretmenlerin Öz-Yeterlikleri Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Bekmezci, B. 2001, İlköğretim Okullarında Tebliğler Dergisinin Fonksiyonu, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Çelebi, N. 1993, Sosyoloji Nedir?, İstanbul Toplum Yayınevi, İstanbul.

Cengiz, C. 2001, (5-6) Yaş Grubu Okul öncesi kurumsallaşmış çocuklarda hazır materyallerden bakarak çizme ve spontane çizme uygulamalarının çizgi becerileri gelişimi açısından karşılaştırılması, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Çınar, F. 2000, Organizasyonel Yurttaşlık Davranışı ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa (Yayınlanmamış).

Dönder, H.H. 2006, Öğretmenlerin Örgütsel Vatandaşlık Davranışları ve Bürokrasi, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Dönmez, H. 2006, İlköğretim Kademesindeki Öğrenci Velilerinin Okuldan Beklentileri İle İlgili Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Eysenck, H.J. ve G. Wilson. 2000, Kişiliğinizi Tanıyın, 4.b., (Çev: Erol Erduran), Remzi Kitabevi, İstanbul.

İsbaşı, J. 2000, Çalışanların Yöneticilerine Duydukları Güvenin ve Örgütsel Adalete İlişkin Algılamalarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışının Olusumundaki Rolü: Bir Turizm Örgütünde Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya (Yayınlanmamış).

Kamer, M. 2001, Örgütsel Güven, Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (Yayınlanmamış).

Keskin, S. 2005, Öğretmenlerde Çalışma Değerleri ve Örgütsel Vatandaşlık, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Mercan, M. 2006, Öğretmenlerde Örgütsel Bağlılık Örgütsel Yabancılaşma ve Örgütsel Vatandaşlık, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Özdemir, A. 2003, İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Karşılaştığı Problemler, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Samancı, G. 2007, Örgütsel Güven Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Şahin, B. 2007, Okul Yöneticilerinin Günlük Mesailerinde Yaptıkları İşlere Genel Bir Bakış, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Ünal, Z. 2003, Öğretmenlerde İş Doyumu ve Örgütsel Vatandaşlık, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon (Yayınlanmamış).

Yücel, G. F. 2006, Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar (Yayınlanmamış).

Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı

Ek 1. Kişilik Özelliklerini ölçen maddelerin açılımı

mutlu7	Çoğu zaman yalnızlıktan yakınır mısınız?
mutlu8	Sizce yaşam hep başkalarına mı gülümsüyor?
mutlu6	Size ne olursa olsun kimsenin umursamayacağı inancında mısınız?
mutlu9	İnsanlarla birlikteken bile sık sık kendinizi yalnız mı hissedersiniz?
mutlu5	Sık sık içinde bulunduğunuz durumun umutsuz olduğunu düşünür müsünüz?
etk4	Genellikle enerji dolu bir insan mısınız?
etk2	Çevrenizdeki kişiler sizi çok canlı bir insan olarak mı değerlendirir?
etk5	Sık sık kendinizi "yerinde duramaz" hissettiğiniz olur mu?
sos1	Grup içinde konuşkan mısınız?
sos8	Toplumsal olayların içinde olmaktan hoşlanır mısınız?
çık4	İstediklerinizi elde etmek için başkalarını incitebilir misiniz?
çık4	İnsanlarla daha iyi iş görmek için onların duygularını kulak ardı edebilir misiniz?
çık3	Başkalarının çıkarlarını umursamadan önce kendi çıkarlarınızı mı gözetirsiniz?
çık1	Zararsız yalanlar söylemekte usta mısınız?
öz4	Bazen çevredekilerin size güleceği veya sizi eleştireceği korkusu ile düşüncelerinizi kendinize sakladığınız olur mu?
öz1	Çoğu zaman başarısız bir insan olduğunuzu düşünür müsünüz?
öz7	Bazen hiçbir zaman doğru şeyler yapamayacağınıza inandığınız olur mu?
öz2	Aşağılık duygusuna kapılır mısınız?
öz5	Toplumsal açıdan eşitiniz olan kişilerden kendinizi aşağı görme eğiliminiz var mı?
kgü2	Yetkili kişiler karşısında eziklik yaşar mısınız?
öz7	Gideceğiniz film, oyun v.b. için genellikle başkaları mı karar verir?
kgü6	Emir vermektense almayı mı yeğlersiniz?
kgü5	Öteki kişilerin sizi sık sık itip kaktığı kanısında mısınız?
öz3	Ailenizde kendinizi bir işe yaramaz biri gibi hissetmenizi sağlayan kişiler var mı?
mutlu3	Hiçbir neden yokken kendinizi pek zavallı hissettiğiniz olur mu?
bastu3	İşiniz konusunda heyecana kapılıp uykunuzun kaçtığı olur mu?
bastu2	İşinizi büyük bir kararlılıkla sürdürüyor musunuz?
bastu1	Hırslı bir insan olduğunuzu söyleyebilir misiniz?
bastu4	İşinizden başkalarına söz ederken coşkuya kapılır mısınız?
bastu5	Herkesle iyi geçinmek sizin için önemli midir?
bastu7	Kendinizi geliştirmek konusunda güçlü bir arzunuz var mı?
ayrt3	İnsan varlığının amacı üzerine sık sık kafa yorar mısınız?
ayrt5	Sık sık doyurucu bir çözüm bulana dek bir sorun üzerinde kafa yordunuz olur mu?
ayrt2	Genel sorunlar üzerinde düşünmek için sık sık zaman ayırır mısınız?

Cemil YÜCEL – Selma KAYNAK (TAŞÇI)

ayrt4 Günlük yaşamınızla hiçbir ilgisi olmasa bile yeni yeni şeyler öğrenmeye meraklı mısınız?
ayrt1 Düşüncelerinizle baş başa kalmayı istediğiniz zamanlar olur mu?
erdi1 Romantik öyküler okumaktan hoşlanır mısınız?
erdi6 Biri birden ortaya çıkarak size sürpriz yapsa kolayca şaşkınlığa düşer misiniz?
erdi5 Âşık olmayı sık sık düşünür müsünüz?
erdi4 Zaman zaman kendinizi çaresiz hisseder ve yalnızca ağlar mısınız?
erdi3 Örumcek ve solucandan korkar mısınız?
risk1 Tehlikeli ve güvencesiz olsa bile değişiklik, yolculuk ve çeşitlilik içeren işleri seçer misiniz?
risk2 Hızlı araba sürmekten veya hızlı sürülen arabada bulunmaktan hoşlanır mısınız?
risk4 Sizce tehlike yaşamın tuz biberi midir?
atak2 Alışveriş yaparken sık sık aklınıza eseni alır mısınız?
özöz1 Kişiliğinizin çocukluğunuzdaki yaşantılarla öylesine kesin bir biçimde belirlendiğini, artık değiştirmenin mümkün olmadığı inancını taşır mısınız?
özöz2 Çoğu zaman kontrol edemediğiniz dış güçlerin kurbanı olduğunuzu düşünür müsünüz?
sos2 Bir partide rahatınıza bakıp eğlenmeye çalışır mısınız?
atak6 Bazen son dakika da düzenlenen eğlencelerin daha başarılı olduğu kanısında mısınız?
sos3 Yabancılarla tanışıp konuşma fırsatını hiç kaçırmaz mısınız?
sor2 Bir işe başlamanız çoğunlukla uzun zaman mı alır?
sor1 Sürekli ve yoğun bir dikkat isteyen bir işe kendinizi vermekte güçlük çeker misiniz?
sor3 Bazen bir işi baştan savma yaptığınız olur mu?